

Podplukovník gšt. Ing. Richard J a n d e r k a , CSc.,
plukovník Ing. Karel J a n í č e k , CSc.

Úvahy k základním pojmům problematiky bezpečnosti státu

Projednáním a schválením „Národní obranné strategie České republiky“ (NOS ČR) vládou dne 26. března 1997 byl položen důležitý základ a podklad pro tvorbu dalších strategických dokumentů zabývajících se bezpečností státu, zejména zákonů, koncepcí a dílčích strategií rezortů a státních orgánů v oblasti obrany. NOS ČR není koncipována jako neměnný dokument, který by měl v nezměněné podobě platnost několik let, ale předpokládá se její upravování adekvátně podle změn, které nastanou v bezpečnostním prostředí ČR a také podle dalšího vývoje poznání a názorů v této oblasti. V článku jsou uvedeny některé názory a náměty jak dále pracovat na zpřesňování NOS a dalších dokumentů a pojmů, které s ní souvisí jednak po stránce obsahové, a také i formální.

Podle současných přijatých zásad komplexní problematika bezpečnosti státu je zakotvena a řešena ve třech základních dokumentech:

- Národní bezpečnostní strategii (NBS),
- Národní obranné strategii (NOS),
- Vojenskou strategii České republiky (VOJS),

jež jsou v předkládací zprávě schválené NOS definovány a vymezeny takto:

„Národní bezpečnostní strategie formuluje nejdůležitější zájmy státu, možné druhy jejich ohrožení a konkrétní vnější a vnitřní bezpečnostní rizika. Obsahuje základní hodnotovou a politickou orientaci státu, definuje jeho vztah k existujícím kolektivním bezpečnostním strukturám a k případné potřebě vytvářet nové bezpečnostní struktury. Stanovuje východiska pro ochranu a obranu státních a občanských zájmů vůči vnějším i vnitřním rizikům i hrozbám. Součástí NBS je i formulace přístupu k účasti České republiky na mezinárodních mírových a bezpečnostních aktivitách.“

„Národní obranná strategie se zabývá realizací NBS vymezením základních principů pro stanovení působnosti a odpovědnosti za realizaci i koordinaci činnosti státních orgánů, právnických osob i občanů v oblasti obrany státních zájmů a zajištění bezpečnosti osob a majetku pro různé stupně a charakter vnějších i vnitřních ohrožení, přičemž je uvažují i z hlediska závazků vyplývajících z mezinárodních smluv.“

„Vojenská strategie České republiky představuje komplex zásad souvisejících se zajištěním národní a mezinárodní bezpečnosti, s odvrácením vojenské hrozby nebo vojenského napadení země. Vyjadřuje teoretická a praktická východiska a opatření související s přípravou státu a jeho ozbrojených sil na činnost ve válce a nebo při krizových situacích, které by si svým rozsahem a charakterem vynutily účast armády. Na základě vojenskopolitické situace, ekonomických možností země, možných ohrožení, historických zkušeností, obranných priorit a nových prostředků a předpokládaného charakteru působití vedení války stanoví zásady výstavby AČR i s ohledem na slučitelnost s armádami předpokládaných spojenců.“

I z těchto vymezení a chápání uvedených pojmů vyplývá, že NBS je vrcholným, nejobsaáhlejším a nejobecnějším dokumentem, který řeší komplexně otázky bezpečnosti státu. Další dva dokumenty by z ní měly vycházet, konkretizovat ji a řešit problémy v příslušných rezortech podrobně. Z uvedeného tedy logicky vyplývá, že jako první by měla být zpracována NBS, následně NOS a potom VOJS ČR. V minulých letech si však objektivní skutečnosti (i fakt, že těmito problémy se podrobně zabýval jen rezort obrany) vyžádaly opačný postup a posloupnost. Jako první byla zpracována VOJS ČR (na jaře 1993), v roce 1997 byla schválena, jak již bylo uvedeno NOS a osud NBS je zatím nejasný. Tato skutečnost je i jednou z příčin proč se musí „nižší“ dokumenty, v tomto případě VOJS, která byly zpracována nejdříve, upravovat.

Uváděné dokumenty, které vyjadřují obecné zásady dosažení bezpečnosti státu nevznikaly a nejsou ve vzduchoprázdnu, bez souvislosti na další problematiku celé existence státu. Vyplývají zejména ze státních (národních) zájmů i cílů, z celkové státní orientace i politiky a jsou také ovlivňovány bezpečnostním (strategickým) prostředím ve kterém se Česká republika nachází. Toto prostředí tvoří:

- přírodní (geografické) podmínky, které jsou bez změny státních hranic v podstatě neměnné,
- sousední a další státy, jejichž vlivy se mohou v čase měnit.

Přírodní (geografické) podmínky jsou dány zejména umístěním ČR ve střední Evropě, jako suchozemského státu bez přístupu k moři s přirozenými terénními překážkami v podstatě téměř podél celé státní hranice. Z dalších těchto podmínek jsou pro bezpečnost státu výrazně důležité zdroje a zásoby přírodních strategických surovin umístěné na území ČR nebo v její blízkosti.

Pro bezpečnost ČR jsou však rozhodující sousední a další státy především v Evropě. Tyto státy mají také své státní (národní) zájmy a cíle, které mohou být obdobné, souhlasné se zájmy a cíli ČR a z nich mohou být spřátelené státy - spojenci. Naopak, pokud se diametrálně zájmy a cíle uvedených států budou lišit, rozcházet a křížit oproti ČR, mohou se z nich stávat potencionální protivníci - nepřátelé.

Z uvedeného vyplývá, že z přírodních podmínek mohou převážně vznikat ohrožení nevojenská nebo mohou přispívat i ke vzniku smíšených ohrožení. Vztahy k sousedům i ostatním státům mohou být zdrojem a příčinou především vojenských a smíšených ohrožení ČR. Výše uvedené souvislosti ukazuje schéma 1 - „Tvorba základních dokumentů bezpečnosti státu“.

Pokud vycházíme z těchto úvah a zásad lze v současné době upravit vymezení zmíněných dokumentů a pojmů takto:

Národní bezpečnostní strategie vychází z bezpečnostní politiky a tvoří základní, nejobecnější a nejkomplexnější orientaci k východiskům pro obranu a ochranu státních a občanských zájmů vůči všem druhům rizik a ohrožením včetně vztahů k mezinárodním bezpečnostním strukturám.

Národní obranná strategie se zabývá realizací národní bezpečnostní strategie v oblasti obrany státu vůči vnějším vojenským ohrožením a k tomu určuje základní principy použití všech sil a prostředků státu.

Vojenská strategie je souhrn zásad použití vojenské síly (Armády České republiky) k eliminaci vojenských ohrožení státu.

Tvorba základních dokumentů bezpečnosti státu

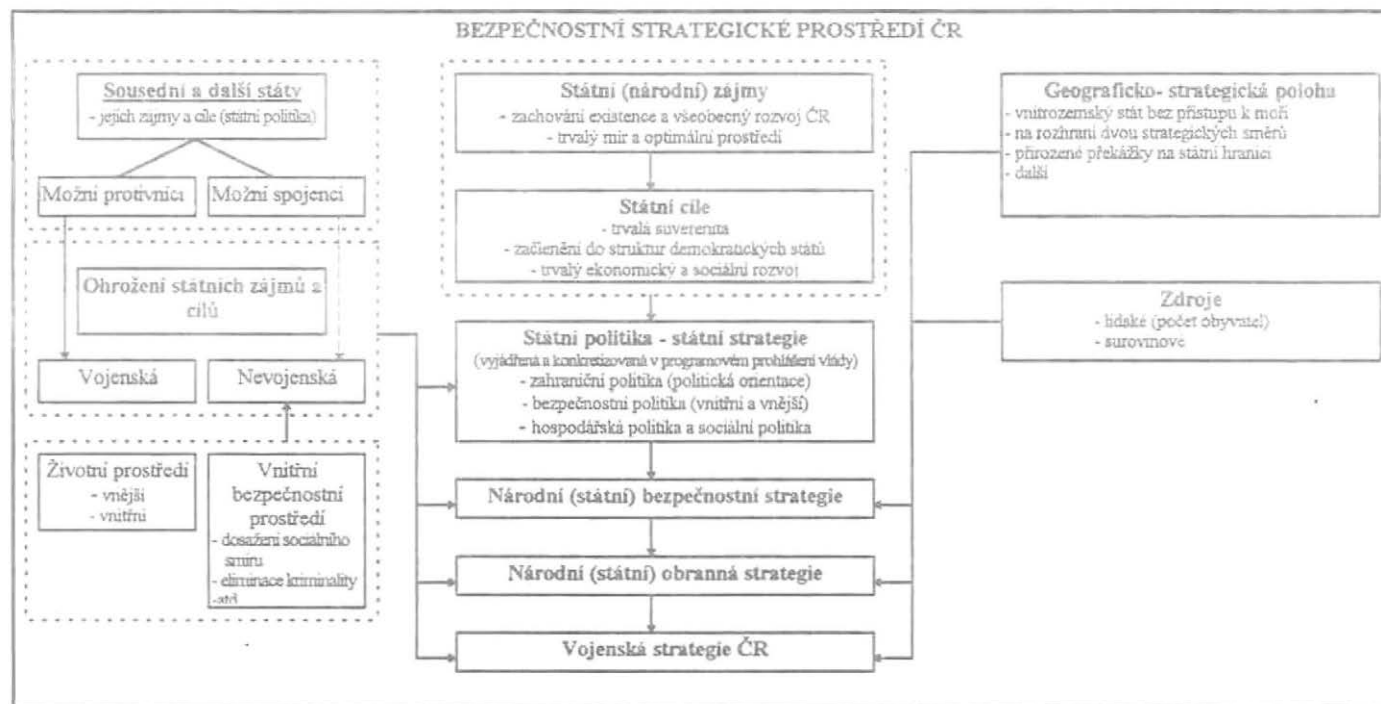

Schéma č. 1

Jestliže se porovná takovéto vymezení NBS, NOS a VOJS s existujícími dokumenty NOS a VOJS, logicky vyplývá závěr, že tyto současné dokumenty jsou obrazně řečeno „posunuty nahoru“: vojenská strategie je v podstatě národní obranná strategie, národní obranná strategie je národní bezpečnostní strategií a vlastní národní bezpečnostní strategie zatím neexistuje. Tento „posun“ souvisí i s jednotným a přesným chápáním příslušných pojmů.

Současné období v oblasti teorie vojenství (vojenské vědy) je charakteristické různým výkladem obsahu dříve používaných a vžitých pojmů, které vešly do našeho podvědomí a málokdo se zamýšlí nad jejich přesným významem. Jsou používány automaticky a každý, kdo je používá předpokládá, že ostatní chápou jejich význam stejně. Tato skutečnost je pochopitelná především z důvodu střetávání výkladu významu pojmů z období před více jak deseti lety s novým výkladem podle chápání ve státech NATO.

K tomuto problému přispívá někdy i ne zcela přesný (jazykově ale zejména významově) překlad dříve z ruštiny a v současné době z angličtiny. V článku jsou uvedeny úvahy a návrhy (náměty) autorů, jak některé základní pojmy především na úrovni strategické obsahově vymezit i navzájem odlišit tak, aby byly používány adekvátně k tomu, co mají vyjadřovat a označovat. Mnohdy se to může zdát jako nějaké slovíčkaření nebo hra se slovy, ale není možné aby v základním dokumentu jakým je např. NOS ČR byla použita řada výrazů, které mají vyjadřovat jednu oblast, ale jsou různě formulovány. Zde jsou některé z nich uvedeny:

národní obranná strategie - obranná strategie - obrana státu komplexní strategie obrany
- jednotný bezpečnostní systém státu strategické zásady obrany - strategická obrana státu
ozbrojená obrana ČR - systém komplexní obrany státu - komplexní systém obrany státu -
strategie obrany.

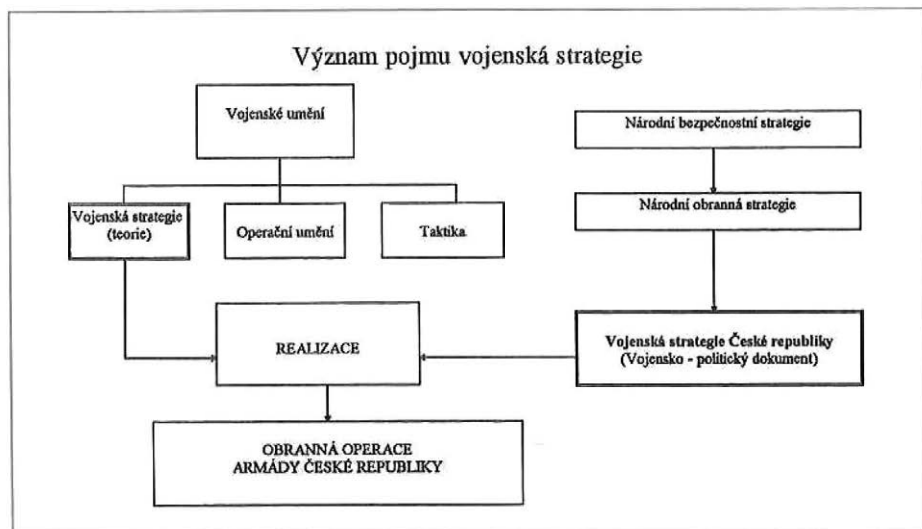

Schéma č. 2

Z uvedeného vyplývá, že nejpoužívanějšími slovy jsou „strategie - strategický“ a „obrana“. Vůbec základním pojmem celé problematiky je ale „vojenská strategie“. Skládá se ze dvou nejobecnějších kategorií „vojenský“ (nebo vojenství) a „strategie“. Zatímco první z nich je omezeno jen na poměrně úzkou oblast použití ozbrojené síly, nebo obecněji pojmuto na problematiku války, je kategorie „strategie“ používána prakticky ve všech oblastech činnosti lidí, např. strategie politická, ekonomická, ale také sportovní, osobní apod. Není však účelem tohoto článku jednotlivé významy kategorie *strategie* rozebírat. Spojením obou kategorií vzniká pojem užší a jednoznačnější. V minulosti i v současné době byl a je především vnímán jako součást vojenského umění včetně operačního umění a taktiky. V různých materiálech a publikacích jsou uváděny její následující definice:

„Strategie je užití boje k účelu války, musí tedy celému válečnému aktu vytyčit nějaký cíl, který je v souladu s účelem tohoto aktu, tj. sestavuje válečný plán, a s tímto cílem je spjata řada činností, které k němu mají vést, tj. sestavuje plány jednotlivých polních tažení a v nich stanoví jednotlivé boje.“ (Clausewitz, C.: O válce., druhé vydání, Brno 1996).

„Strategie jako ...umění rozvinout a použít vojenské prostředky ke splnění cílů politiky.“ (Lider, J.: Teorie vojenství jedna z uváděných definic).

„Vojenská strategie je nejvyšší složkou vojenského umění a zabývá se podstatou, plánováním, přípravou a vedením ozbrojeného zápasu. Je vědeckým systémem teoretických názorů, týkajících se otázek budování ozbrojených sil státu a jejich použití ve válce, výstavby obranného systému státu a otázek činnosti nejvyššího velení při řešení strategických úkolů v ozbrojeném zápase s cílem dosáhnout vítězství nad protivníkem.“ (Vitanovský, V.: Vojenská strategie koaličního pojetí, druhé upravené vydání Praha 1991).

„Vojenská strategie - schopnost plánování rozvoje a využívání ozbrojených sil pro dosahování cílů národní politiky cestou přímého či nepřímého využívání vojenské síly. Je podstatnou částí státní strategie, zabezpečuje řešení úkolů státní politiky jak v míru, tak i ve válce. V teorii i praxi se zabývá především přípravou a vedením války vcelku, nebo dlouhodobou vojenskou kampaní, zahrnující řadu vojenských operací.“ (Výboh, A.: Strategie obrany státu, skripta VA Brno 1993).

„Strategie - dlouhodobý záměr, souhrn zásad a postupů (činností) k dosažení určitého cíle.“

„Vojenská strategie - soubor doktrinárních principů a zásad spjatých se zajištěním bezpečnosti státu a mezinárodní bezpečnosti, s odvrácením vojenské hrozby nebo vojenského napadení státu. Vyjadřuje teoretická a praktická východiska a opatření, která souvisejí s přípravou státu a jeho ozbrojených sil k obraně (k válce). Určuje způsob výstavby, přípravy a použití armády České republiky, zdroje pro vojenskou obranu a systém řízení vojenské obrany.“ (Obě definice jsou převzaty z návrhu terminologického slovníku připravovaného SOP MO.)

V posledních třech až čtyřech letech se však chápání pojmu „vojenská strategie“ posunulo na rovinu vojensko - politického dokumentu (viz první polovina článku). Takovéto pojetí se však blíží bývalému užívanému pojmu „vojenská doktrína“, který vzhledem k odlišnému významu slova „doktrína“ ve státech NATO přestal být používán. Tato skutečnost se však neukazuje jako nejvhodnější a vede často k nejasnostem a nepřesnostem. Jde v tomto případě v podstatě o problém, jak od sebe rozlišit vojenskou strategii jako:

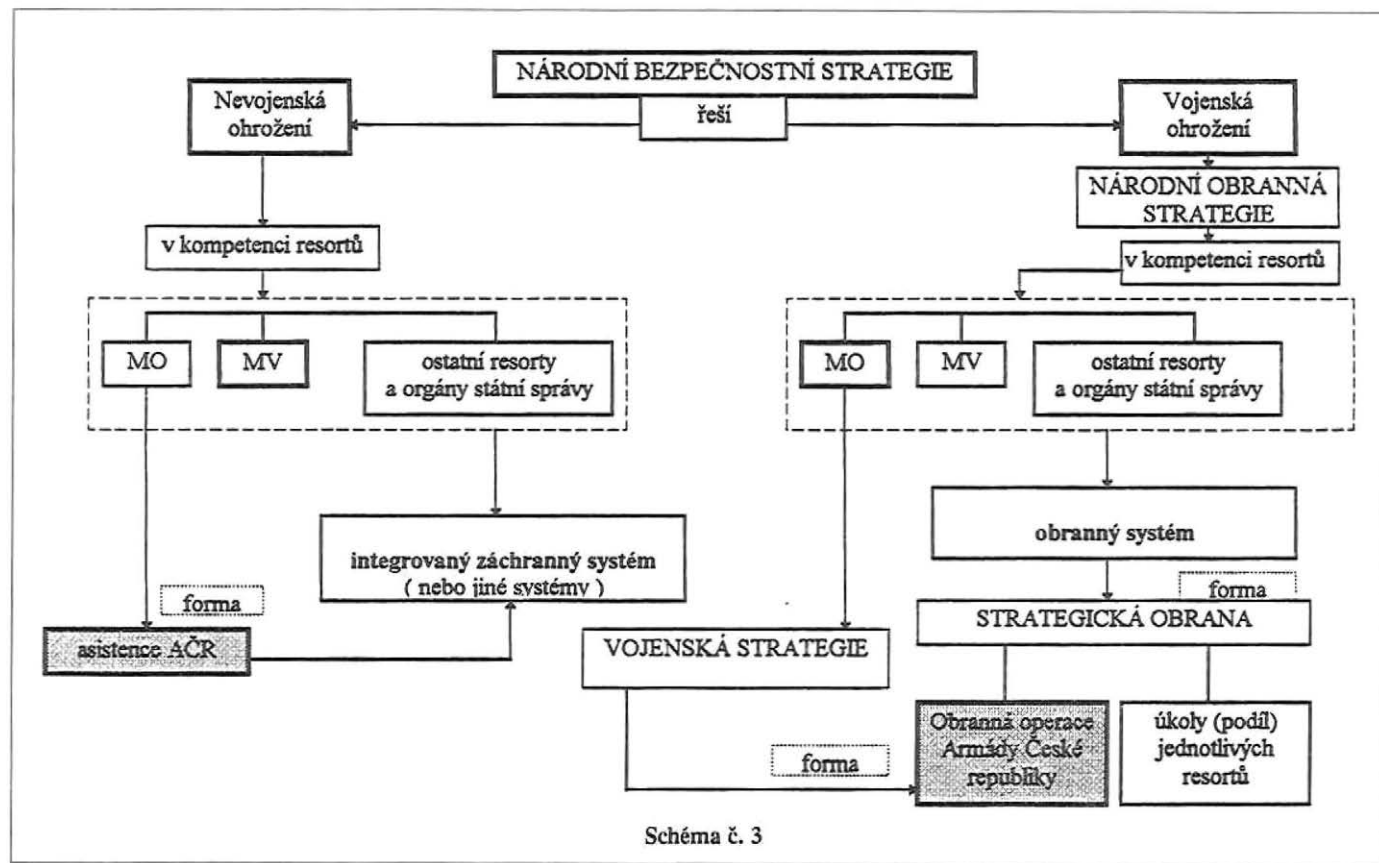

Schéma č. 3

- jednu ze součástí vojenského umění (v podstatě platnou v obecných závěrečích pro všechny státy),
- vojensko-politický dokument, platný konkrétně jen pro ČR (viz schéma 2).

Nabízí se dvě zdánlivě jednoduché varianty úpravy, a to:

- nahradit u prvního významu slova „vojenská“ výrazem „válečná“ (potom by i vojenské umění mohlo být nazváno válečné umění),
- použít v označení zmíněného vojensko-politického dokumentu jiné slovo než „strategie“ a to např. „konceptce“ (nebo další spojení „vojensko-strategická konceptce“ apod).

Je otázka, jak únosné by bylo přijmout uvedené změny a jaká by byla ochota příslušných kompetentních orgánů tyto změny uskutečnit. V každém případě je však třeba tyto a další základní termíny přesně definovat a dále je stejně uvádět ve všech dokumentech a materiálech. Tento problém ovšem souvisí s další, mnohem širší problematikou, a to s vypracováním nové současné teorie vojenského umění, tedy včetně jeho součástí, teorie vojenské strategie.

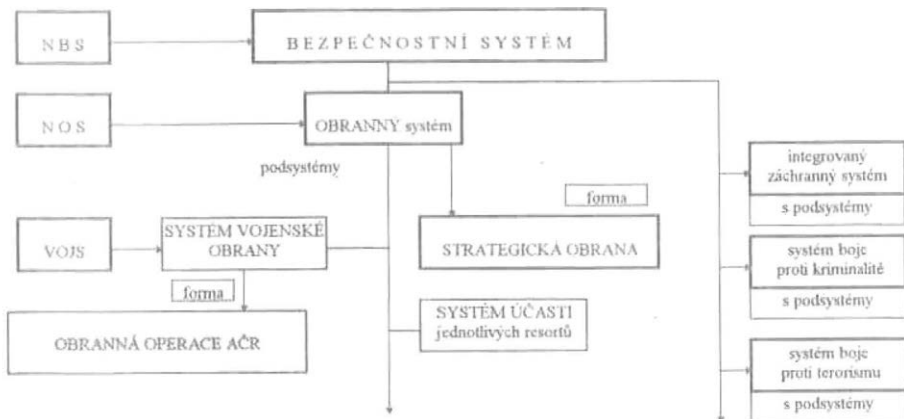

Schéma č. 4

Nyní několik úvah a názorů k obsahu pojmu **národní bezpečnostní strategie**. Jak je uvedeno v návrhu definice, měl by tento dokument řešit veškerá ohrožení.

Nevojenská ohrožení musí být řešena v kompetenci všech rezortů vlády (nebo většiny, které si charakter ohrožení vyžaduje), z nichž vedoucím rezortem (garantem) je ministerstvo vnitra. Ministerstvo obrany vstupuje zpravidla formou *asistence* AČR do integrovaného záchranného systému, případně do jiných akcí a činností (např. boj proti terorismu, kriminalitě, masové migraci apod.), pokud tyto úkoly nemůže zvládnout svými prostředky MV.

Vojenská ohrožení, taktéž v kompetenci všech rezortů řeší národní obranná strategie. Vedoucím rezortem (garantem) je v tomto případě ministerstvo obrany. Na základě NOS se tedy vytváří **obraný systém** za účasti všech rezortů, který vytváří strategickou obranu.

Jednou (hlavní) součástí strategické obrany je i obranná operace AČR, která je formou použití AČR při vojenském ohrožení. Jako teorie pro takovéto použití armády je vytvořena vojenská strategie (popsané souvislosti a vazby jsou uvedeny na schématu 3).

Na základě uvedených základních dokumentů se vytváří vlastně jednotlivé systémy se svými podsystémy. Jejich vzájemné vztahy a realizace v příslušných formách jsou vyjádřeny na schématu 4.

(* * *)

Před závěrem článku malá úvaha o samotných názvech uváděných základních dokumentů a to NBS a NOS. Jestliže tyto dokumenty řeší problematiku bezpečnosti a obrany státu jako celku, je poněkud nelogické nazývat je „národní“ - vždyť se nezabývají bezpečností pouze jednoho národa. Je možné, že výraz „národní“ v těchto souvislostech a spojení má pravděpodobně původ v překladech z angličtiny u obdobných dokumentů v zahraničí, ale ve spojení „národní bezpečnostní (obránná) strategie České republiky“ se jeví jako zbytečný, (někdo může namítnout, že se rovněž používá např. ve sportu „národní mužstvo ČR“, ale logické to není).

Celá široká problematika bezpečnosti státu vyžaduje nejen praktické řešení příslušných otázek a problémů tak jak přicházejí a vyplývají z běžného života a praxe, ale rovněž systematické teoretické vědecké zkoumání. V posledních letech pod tlakem času a praxe byly zpracovány některé dokumenty i teoretické podklady, které je však třeba dále upravovat, upřesňovat i přepracovávat. V článku jsou uvedeny pouze některé názory a myšlenky, které by mohly sloužit pro další rozpracování a které ovšem mohou nebo nemusí být akceptovány příslušnými pracovišti.

Předvídat konflikty a předcházet jim je většinou těžší, než se do nich vložit, a často i těžší, než v nich zvítězit. Je to však cesta tisíckrát smysluplnější. Na summitu NATO v Madridu byla Česká republika spolu s Maďarskem a Polskem vyzvána, aby přistoupila k Severoatlantické smlouvě. Toto rozhodnutí vnímám jako určitý přelom, jako konec dlouhého váhání při hledání nového bezpečnostního pořádku po pádu železné opony.

Václav Havel, Nová přítomnost 12/1997